

Zilte landbouw geeft Waddengebied sterkere identiteit

TEKST
WIO JOUSTRA

Natuurlijk vergt het een mentaliteitsverandering, misschien wel een cultuuromslag. Maar als die eenmaal heeft plaatsgevonden kan de zilte landbouw het Waddengebied van nieuwe impulsen voorzien en tegelijkertijd het wereldvoedselprobleem helpen oplossen.

Stel je voor dat er in de noordelijke dreven van dit land in al die eeuwen niets veranderd zou zijn. Dat het Waddengebied volkomen met rust was gelaten en er geen menselijke of technologische interventie had plaatsgevonden. Dan zouden we wellicht nog steeds voldoen aan het profiel dat de Romeinse natuurwetenschapper en legercommandant Plinius de Oudere in de eerste eeuw na Christus van de kustbewoners schetste.

'Levend in hutten gebouwd op de gekozen plekken, lijken zij op zeelieden in schepen als het water het omringende land bedekt, maar op schipbreukelingen als het getij zich heeft teruggetrokken. (...) En dit zijn de rassen die, als ze nu overwonnen worden door de Romeinse natie, zeggen

dat ze vervallen tot slavernij! Het is maar al te waar: Het lot spaart de mens bij wijze van straf.' Zeelieden of schipbreukelingen op terpen en wierden? Die keuze kunnen we ons twee millennia na Plinius de Oudere – het Waddengebied was toen al duizend jaar oud – nauwelijks meer voorstellen. Vandaar ook dat de Waddenacademie in Leeuwarden en het Common Wadden Sea Secretariat in Wilhelmshaven de culturele en landschappelijke veranderingen en waarden van dit werelderfgoed in kaart hebben gebracht. Het resultaat: *Het Wadden-gebied, een Cultuurlandschap van Wereldklasse*. Een boekje waaraan ook het citaat van Plinius de Oudere is ontleend.

'Er moet een ontwikkelvisie komen die het trilaterale Waddengebied in de markt zet als eenheid in verscheidenheid'

Veranderingen in het cultuurlandschap van de Wadden zijn niets nieuws, constateren beide instanties. Transformatie is inherent aan de drieduizendjarige geschiedenis van dit gebied. 'Landschap en cultuur hebben zich altijd weten aan te passen aan veranderingen en nieuwe ontwikkelingen en het erfgoed is bewaard gebleven. Het is precies dit aanpassingsvermogen dat dit gebied, met een van de oudste cultuurlandschappen van de wereld, zo bijzonder maakt. Hier is zichtbaar hoe het landschap door de wisselwerking tussen mens en omgeving is geworden tot wat het nu is. Het huidige landschap laat alle facetten van deze wisselwerking duidelijk zien en is door zijn weidsheid en inrichting bovendien onvoorstelbaar mooi.' Dit betekent niet dat er geen bedreigingen zijn die de unieke waarden van het gebied kunnen aantasten. Landbouw is veel intensiever en met nieuwe gewassen en methoden gespecialiseerder geworden; grote delen van het cultuurlandschap zijn opgeslokt door infrastructuur en uitdijende steden; windparken doen afbreuk aan de weidsheid en eindeloze vergezichten; baggerwerkzaamheden bedreigen het archeologisch erfgoed op de bodem van de Waddenzee en de verwachte ontvolking vormt niet alleen een uitdaging voor de sociale structuur maar ook voor de instandhouding van het landschap. Nog geen woord over de transformatie van zoet naar zout, over het onomkeerbare proces van de verzilting. De Waddenacademie geeft die thema's wel de verdiende aandacht in haar recente advies aan het Waddenfonds, *Naar een Rijke Waddenkust*. **Jouke van Dijk** (Holwerd, 1956) is hoogleraar regionale arbeidsmarktanalyse bij de faculteit ruimtelijke wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen, voorzitter van de Waddenacademie en als zodanig een van de opstellers van deze belangwekkende notitie. Van Dijk ziet alleen maar kansen en potentie voor de verzilting van het binnendijkse Waddengebied. Wat hem betreft mogen we die wel een handje helpen. En dat ondanks de weerstand, die valt samen

te vatten onder de noemer 'Waarom goede landbouwgrond laten verpesten door hem zout te laten worden?'. 'De komende jaren groeit de wereldbevolking met twee miljard mensen. Die allemaal te voeden, dat gaan we niet redden met het vlees van koeien en varkens alleen. We zullen onze eetgewoonten moeten veranderen en daarin kan de zilte landbouw in dit gebied een belangrijke rol vervullen. Rijst gedijt niet in zout. Aan aardappelteelt zitten haken en ogen wat betreft de zouttolerantie. Maar de aardappel is een goed product qua calorieën en hoge volumes. Bovendien is er door de aanwezigheid van het Wad weinig kans op ziektes en zijn de kennisinstituten vlakbij. Een unieke combinatie van factoren die nergens anders voorkomt.'

Werk

Maar eerst de achtergrond van het advies. Het Waddenfonds heeft de Waddenacademie gevraagd in welke 'grote stenen' op sociaal-economisch terrein we moeten investeren. De academie heeft zich bij het antwoord op die vraag geconcentreerd op de sociaal-economische positie van de inwoners van het kustgebied aan de vastelandszijde, omdat die van de eilanders 'over het algemeen geen reden tot zorg geeft'. Wat die positie is, is niet moeilijk te raden: een krimpende bevolking, afnemende werkgelegenheid en een woningmarkt die op slot zit. De bedrijvigheid is mager, jongeren trekken naar de steden, waardoor een laag-opgeleide, vergrijzende en weinig mobiele beroepsbevolking overblijft. De participatiegraad en het inkomen zijn laag, de werkloosheid hoog.

Je zou bijna denken dat Plinius de Oudere met zijn verbazing over het feit dat we niet wilden vervallen tot slaven van het oude Romeinse Rijk toch nog gelijk heeft gehaald. Werkgelegenheid is voor de Waddenacademie het belangrijkste probleem en daarom is volgens Van Dijk de cruciale vraag welke investeringen uit het Waddenfonds in het kustgebied een significante en blijvende bijdrage leveren

aan de versterking van de sociaal-economische positie van de inwoners. Uiteraard zonder de ecologische kwaliteit van het gebied aan te tasten, en die bij voorkeur wel te versterken. Van Dijk: 'Het is van groot belang dat investeringen uit het fonds banen creëren die aansluiten bij de kwaliteiten van het gebied en van de mensen. Het kustgebied leent zich niet voor verdere uitbreiding van grootschalige industriële bedrijvigheid. Dit betekent dat de nadruk zal moeten liggen op andere vormen van werkgelegenheid. Daarbij denken wij concreet aan voedselvoorziening, toerisme en zakelijke en persoonlijke diensten.' Voor het kustgebied signaleert de academie drie interessante trends in de voedselproductie. In de eerste plaats is dat de ketenverkorting, dat wil zeggen waarde toevoegen door productie voor de lokale, regionale en – voor sommige producten – nationale markt, voor de lokale en regionale markt te combineren met toerisme. In de tweede plaats is dat een groei van de glastuinbouw en in de derde plaats een toename van de waardering van in zeewater geteelde voedselproducten zoals schelpdieren, zeewier, algen en op zilte gronden geteelde gewassen. Van Dijk wijst op het toenemende belang van streekeigen producten voor zowel de vergroting van de voedselproductie als de bevordering van het toerisme. 'De inwoners prefereren de consumptie van regionale producten vanwege de hoge kwaliteit in termen van smaak en voedselveiligheid. Ook geven streekeigen producten een sterkere identiteit aan het gebied en de mensen die er wonen en werken. Concrete voorbeelden zijn de duurzame visserij, die hoogwaardige verse producten kan leveren aan (top)restaurants in het gebied, kokkels "leren eten" door ons Nederlanders en garnalen in de buurt houden waardoor je het ecosysteem minder beschadigt.'

Nieuwe exportmarkt

Er zal vooral bij de boeren en de waterschappen een mentaliteitsverandering moeten plaatsvinden in het gebied, maar nooit was

de tijd gunstiger voor de groei van zilte landbouw, zowel binnen- als buitendijks, is de overtuiging van de Waddenacademie. 'Consumenten vragen naar een meer divers voedselpakket waarbij zilte producten hoog scoren', aldus het advies aan het Waddenfonds. 'Daarnaast hebben de boeren in de traditionele landbouw behoefte aan diversificatie en een hogere toegevoegde waarde per hectare. Zilte landbouwinvesteringen kunnen inspelen op deze behoeften, die overigens meer worden gedreven door vraag en aanbod dan door het verziltingsproces zelf.' De verzilting is in het huidige tijdsgewricht bijna een *blessing in disguise*. Want het is wellicht mogelijk een combinatie te maken van voedselproductie, proefboerderijen voor onderzoek en educatie en recreatie. De ontwikkeling van zilte pootaardappelen kan een belangrijke nieuwe exportmarkt worden en derhalve in potentie een bijdrage leveren aan de oplossing van het wereldvoedselvraagstuk. Met een geclusterde aanpak kunnen kleinschalige activiteiten elkaar versterken en tot nieuwe producten en nieuwe markten leiden. Dit kan in de visie van de academie uitgroeien tot een internationaal research- en demonstratiecentrum. Versterking van de waterkeringen rond om de Waddenzee, zoals voorzien in het Deltaprogramma in combinatie met initiatieven als Holwerd aan Zee (zie pag. 16, red.) bieden mogelijkheden tot co-ontwikkeling van zilte landbouw.

Energie en inspiratie

Hoogste tijd, vindt Van Dijk, voor een integrale beleidsvisie waarin de traditionele en nieuwe landbouw en visserij, voedselproductie, recreatie, toerisme, kleinschalige bedrijvigheid, dienstverlening en de expertise van de kennisinstituten op elkaar worden afgestemd. 'Er moet een ontwikkelvisie komen die het trilaterale Waddengebied in de markt zet als eenheid in verscheidenheid. Dat vereist een uitgewerkte pr- en marketingstrategie, die de variëteit van natuur en cultuur in haar totaliteit promoot en als meer dan de som der

delen inzet. En die bovendien nadrukkelijk de relatie legt tussen de eilanden, Waddenzee en kleistreken.' Zet het gebied beslist niet als massatoerismetrekpleister in de markt, waarschuwt de Waddenacademie nadrukkelijk. Het is een gebied om energie en inspiratie op te doen en te genieten van de rust en de ruimte. 'De nadruk op rust, ruimte, onthaasting en cultuur trekt een bepaald type toeristen aan dat hierop is gesteld. Maar slimme combinaties met toprestaurants, *wellness*voorzieningen, beleving van de waddennatuur, strand, actieve fiets- en watersportfaciliteiten, cultuur en steden kan een breed scala aan doelgroepen aantrekken, variërend van jongeren en ouderen, tot gezinnen met kinderen.' En dan spreekt het voor zich dat dergelijke ontwikkelingen door het arbeidsintensieve karakter ervan gunstige effecten zullen hebben op de werkgelegenheid in een gebied dat nu duidelijk achterloopt bij de sociaal- economische ontwikkelingen in het land. Die oude Plinius, hij zal zich nog wel eens om-draaien in zijn Romeinse graf. ♦